

РЕЦЕНЗИИ И ОБЗОРИ / REVIEWS AND SURVEYS

ДИМИТЪР ВЕСЕЛИНОВ, АННА АНГЕЛОВА.

РЕЧНИК НА ФРЕНСКИТЕ ДУМИ В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК.

СОФИЯ, УНИВЕРСИТЕТСКО ИЗДАТЕЛСТВО „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“,
Т. 6, 2015–2017 Г.

Резюме: Предмет на внимание в рецензията е общата характеристика на *Речника на френските думи в българския език* с автори проф. д.ф.н. Димитър Веселинов и доц. д-р Анна Ангелова – като макро- и микроструктура. Речникът е тезаурус, в който френските думи се представят по следните параметри: произход и история на думата, тълкуване, примери на употреба, степен на интегриране в българския език, развитие на формата. Полезен е за читатели франкофони и нефранкофони.

DIMITAR VESELINOV, ANNA ANGELOVA.

DICTIONARY OF FRENCH WORDS IN BULGARIAN.

SOFIA, ST. KLIMENT OHRIDSKI UNIVERSITY PRESS
VOL. 6, 2015–2017

Abstract: This review makes a general outline of the macrostructure and microstructure of the *Dictionary of French Words in Bulgarian*. The Dictionary is a thesaurus in which French words are represented with the following parameters: origin and history of the word, a gloss, usage examples, degree of internalisation, evolution of the form. The Dictionary is intended for both francophone and non-francophone learners.

Предмет на внимание в този текст е *Речникът на френските думи в българския език*, издаден от УИ „Св. Климент Охридски“ в шест тома в периода 2015–2017 г. (Том 1: А–В, 2015, ХЛЛ, 509 с.; Том 2: Г–Й, 2015, 531 с.; Том 3: К–Л, 2016, 425 с.; Том 4: М–П, 2016, 662 с.; Том 5: Р–Т, 2017, 617 с.; Том 6: У–Я, 2017, 552 с.) с автори Димитър Веселинов и Анна Ангелова.

Кое налага създаването на речника.

От времената на Карл Велики името на *франките* става нарицателно за целия европейски Запад. В Средновековна България с името *фржзи* се наричат всички народи от „латинска“ вяра. В другите славянски езици също *намираме фряжское серебро, фряские вина, фружъская церковь*. С кръстоносните походи терминът се разпространява далече на Изток и до 17. век в Османската империя и Иран с думата *Франгистан* се обозначава цяла Западна Европа. В съвременна Индия всеки европеец е *фиранг*.

В новите времена контактите между Изтока и Запада се засилват. Всичко, свързано с Франция, на турски език започва да се назовава като *frenk*. Но Франция продължава да олицетворява Европа и модерните „опнати“ дрехи се

шият от *френк-терзии*. Обучението в Галатасарайския лицей се води на френски и такива негови възпитаници като Тодор Каблешков, Константин Величков, Стоян Михайловски и Симеон Радев са франкофони. Под влияние на турския изговор у нас навлизат думите *френски* и *френец*. В проруски порив П. Р. Славейков пише:

Немци, френци, англичани
наши са враждебници,
дружни с нашите тирани,
с нашите изедници.

По-късно, под руско влияние, започваме да говорим за *французи*. Езикът обаче не става *французки*, а продължава да се използва наложената форма *френски*.

Казано кратко – през 19. век френският език има първостепенна роля в Европа и той става връзката на България с нея.

До момента на създаването на Речника липсва цялостно описание за навлизането, разпространението, адаптацията и функционирането на френската лексика в българския език. В културното пространство на България първият инициатор за изучаване на българската и френската лексика е Иван Богоров (19. в.), по-късно Любомир Ванков през 60-те и Павел Патев през 70-те г. на 20. в. правят първите мащабни изследвания на френската лексика в българския език. От гледна точка на днешния ден те маркират идеята за необходимост от *каталогизиране*¹ на френските заемки в българския език.

Терминът *френцизъм* в значение на заета френска дума е въведен от Д. Веселинов в книгата му „Френската лексика в романа „Тютюн“. Той разбира под *френцизъм* „Лексикална единица или фразеологизъм, навлезли в българското културно пространство от френския език или с френско посредничество; френска заемка; заемка от френски език. Френцизмът може да бъде и неологизъм, възникнал на френска почва, било от елементи, изцяло с чужд произход, или от елементи със смесен произход“ (Веселинов/Veselinov 2009: 8).

Авторът въвежда и нова лингвистична терминология, необходима за анализа на френските заемки в българския език, както в Увода на Речника (Веселинов/Veselinov 2015), така и в дисертацията си за доктор на филологическите науки (Веселинов/Veselinov 2016). Едно от основните понятия, създадени от Д. Веселинов, е *емпрунтология* – наука за езиковите трансфери. Чрез него се въвежда и обосновава новият прочит на въпроса за заемките в българския език (Веселинов/Veselinov 2015: 13 и 22).

Т. Бояджиев (Бояджиев/Boyadziev 2016: 110) отбелязва в рецензията си за Речника, че френските заемки в него се разглеждат не само като резултат на езиков контакт, а като закономерно езиково и културно явление, като *конструкт*, който може да се проблематизира, теоретизира и концептуализира като градивен елемент в изграждането на елементите на българската национална психика, като езиково влияние, което разширява българското духовно прост-

ранство с нови понятия, идеи и френскоезични термини в областта на науката, материалната и духовната култура.

За изучаването на френските заемки могат да се приложат три подхода: филологически, енциклопедичен и тезаурусен (Веселинов/Veselinov 2015: 12). Първите два подхода според автора на Увода на Речника имат тълкувателна функция, която осигурява надеждно обяснение на лексикалното значение на думите от чужд произход. Третият подход, застъпен в Речника, има фиксаторска функция, която осигурява документиране на основните регистрирани употреби с необходимия минимален илюстративен материал.

Речникът е каталог на френцизмите в българския език по определени параметри, съдържанието на които се разгръща стъпаловидно в текста на Увода. Изготвен е на базата на различни източници: лексикографски; текстови (от оригинални произведения на български автори, преводи от френски на български език, преводи на чуждестранни нефренскоезични автори на български език, текстове от периодичния печат и др.; архивни източници; интернет материали от сайтове и форуми).

На базата на тези източници е съставен словникът на Речника като негова макрорамка.

Като микрорамка се разглежда речниковата статия (Веселинов/Veselinov 2015: 14), съдържаща следните зони: произход и история на думата, тълкуване, примери за употреба, степен на интегриране на думата в българския език, развитие на формата на думата. Чрез информацията, заложена в речниковата статия, се осъществява кумулативният подход и Речникът е своего рода историко-етимологичен тезаурус за системно лексикографско документиране и интерпретиране на френцизмите.

В концепцията за Речника е заложено разбирането за френскоезичното влияние върху формирането на българския словесен фонд, като граденият тезаурусен модел се обогатява в теоретично-приложен план от гледна точка на френско-българската емпрунтология (заемане и трансфериране на лексикални единици и елементи). Подобно конструиране е операция за инвентаризиране на френскоезичната лексика в българското културно пространство и се прави за първи път в българската наука.

Въведените дотук понятия спомагат за изясняване на теоретичните принципи за изследване, които се реализират в уточнените определения за тях (Веселинов/Veselinov 2015: 20): кумулативност, хронологичност, етимологичност, историчност и илюстративност. Изброените принципи са основа за осъществяване на синхронен и диахронен поглед върху лексикалните факти, които, бих уточнила, са аспекти на изследователското търсене.

Кумулативността като общолексикографски принцип е запълване на отделните речникови зони с адекватна, хронологично подбрана информация. Тя е проекция на възможността френцизмите да бъдат представени във вид на тезаурус в българския език. Подобен подход гарантира максимално пълно регистриране и документиране на френските заемки в българското езиково

пространство извън времето на тяхното навлизане, продължителност на употреба и функциониране в системата на българския език. Кумулативността като принцип се регистрира в съставянето на изчерпателен списък на френцизмите върху материал от лексикографски, текстови и други писмени и устни източници и се назовава от автора *словникова кумулативност* (Веселинов/Veselinov 2015: 20). Определя се *тълкувателна кумулативност* като ексцерпирани речникови дефиниции, представителни за историята на съответните единици от лексикалния корпус на Речника. Ексцерпирането на характерните употреби на френцизмите от съответния корпус възрожденски и следосвобожденски книжовни източници се определя като *узуална кумулативност*. Въвежда се още и *слообразователна кумулативност* като ексцерпирани варианти на изписване на френцизмите (ортографска кумулативност) и ексцерпиране на производните форми (собствено слообразователна кумулативност).

Тук е мястото да изкажа предположението си, че френцизмите от словника се разделят на неразпознаваеми и разпознаваеми от гледна точка на езиковата личност – франкофон и по-тясно – нефранкофон. Неразпознаваемите френцизми могат да бъдат назовани *агноними* в духа на руската лексикографска традиция (Морковкин, Морковкина/Morkovkin, Morkovkina 1997); за разпознаваемите не предлагам отделен термин.

Последният конструктор се опира на разбирането за наличие в езиковото съзнание на носителя на българския език на две зони – тъмна и светла, подсказващо функционирането на лингвално-менталния комплекс и неговите оси – мислене, съзнание и език – като самоорганизираща се информационна система, действаща на основата на човешкия мозък и осигуряваща разбиране, оценка, запазване, преобразуване и предаване на информацията от езиковите единици. Формирането на корпуса в количествено и качествено отношение и оценка се определя от координатите на антропоцентричното лексикографиране изобщо и по-тясно – на комплексното речниково описване на двата типа единици.

Терминът *картина на света*, който се използва през 19. и 20. в. като изследователска метафора, дава възможност за предефиниране на резултатите от познанието и определя начина на познание: в посочената книга (Морковкин, Морковкина/Morkovkin, Morkovkina 1997) понятието се определя като информационно организирано цяло, с което разполага отделният човек и което е обусловено от начина на съзерцаване, усещане, възприемане, разбиране, осмисляне, преживяване и обяснение на света и себе си в него; съдържа правилата за реагиране на различните прояви на живота и поведенческите забрани, приети в дадено общество. Така езиковата картина става етническа форма на пазене на съдържателните компоненти и те се преместват и прегрупират в тъмната (съдържаща неразпознаваеми единици в даден синхронен момент) и светлата (разпознаваеми в даден синхронен момент) страна на съзнанието (Морковкин, Морковкина/Morkovkin, Morkovkina 1997: 50).

От тази гледна точка в картината на езиковата личност има няколко типа знание: вродено знание; знание, получено в резултат от практическата дейност; знание, извлечено от текстове; знание, изработено в процеса на мислене-

то, и знание, внушено от родния език. Така картината на света е колкото *концептуална*, толкова и *езикова*.

Последните разсъждения кореспондират с понятието *хронологичност* от Речника като отчитане на последователността във времето на представяне на ексцерпирания материал с цел да бъде уточнен периодът на фиксиране на конкретните изследователски факти (Веселинов/Veselinov 2015:21). В речниковата статия се обособяват графични варианти (правописна хронология), употреби (узусна хронология) и речникови тълкувания (семантична хронология). По този начин възниква необходимостта от промяна и обновяване на метаезика, свързан с трансферирането на езикови единици като процес на контактологичното езиково развитие като цяло и резултат от контактологично натрупване.

Във връзка с това в Речника е приложен мотивиран подбор на лексикографските източници за достоверно разкриване на възприемането и разпространението на френцизмите в българския език.

Изведеният от автора на Увода на Речника принцип на етимологичността е предефиниран по следния начин: системно представяне на развитието на словоформите на конкретния етимон, през които преминава даденият френцизъм, за да достигне до формата, с която навлиза в българското езиково пространство. Определението показва динамиката на процеса на трансфер и е индикатор не само за произхода, но и за процесите на установяване на френската и българската правописна норма (Веселинов/Veselinov 2015: 21). Така конструиран, принципът предполага геометричност и отделяне на възходяща последователност (графични варианти от възникването на лексикалната единица в системата на френския език и досега) и низходяща последователност (отразяваща връзката на актуалната словоформа с изконната форма на френската лексикална единица в галороманското, латинското и галското езиково пространство или езиковото пространство на езика източник). Проследява се отделно развитието на графичните варианти в българското езиково пространство.

В тази научна метафора е и принципът на историчността, разбиран като съхраняване в езиковото съзнание на относително единство за дадено езиково състояние в определени времеви граници.

Историчността се дефинира в Речника като датиране на отделните семантични промени в процеса на навлизането на съответния френцизъм в българското езиково пространство и включва проследяването на историята на значението на френския етимон, с което той преминава в български (Веселинов/Veselinov 2015: 22). Лексикографското описание се ориентира към структуриране на информацията и детайлното ѝ представяне, за да се илюстрира пътят от първичното значение на френския етимон до съвременното му актуално значение, с което функционира във френския език и което позволява да се актуализират онези негови семантични съставки, чрез които то преминава в българския.

Принципът на илюстративността в Речника показва степента на употреба в езиковата система на френцизмите чрез примери от различните исторически

периоди на развитието на българския език, фиксирани лексикографски, текстови печатни и електронни източници. Така се проследява преместването на лексикалната единица от единия в другия език или само в пластовете на българския (Веселинов/Veselinov 2015: 22).

Като правило употребата на френцизмите е позната само на изучаващите френски език, но тук, в Речника, чрез илюстрирането на конкретни примери се дава алгоритъм за правилно използване на думата в употребите ѝ и от нефранкофони. В този смисъл речниковата статия освен илюстрираща е и обучаваща.

За осъществяването на споменатите принципи в Речника се използват традиционни лексикално-семантични и съпоставителни технологии, чрез които в стъпките на емпрунтологичната биография на отделния френцизъм прозират общоезикови процеси и тенденции в езиковите изменения – според разбирането на Д. Веселинов. Чрез водещия тезаурусно-кумулятивен метод, който съчетава портретиране, биографиране и документиране на съответния френцизъм, се получават историко-етимологични кумулативи. Авторът дефинира Речника като тълковно-азбучен албум от хронологично подредени лексикографски портрети на френцизмите и те съставят емпрунтологичната биография на думата (Веселинов/Veselinov 2015: 23).

Изведени в този аспект на българския език, френцизмите са носители на елитарност, модерност, образованост и евроцентризъм.

Авторите на Речника – Димитър Веселинов и Анна Ангелова, са посветили повече от 15 години от кариерата си на изследователи за създаването на Речника. В количествено отношение в него са фиксирани 6 000 френски думи, преминали в българския език през последните осем столетия. Разработката е резултат от обобщаването на 30 000 лексикографски фиша с над 250 000 примера за реална употреба на думите.

Ако се опитам да изразя достойнствата на Речника, ще подчертая, че той е най-пълният досега каталог на френските заемки в българския език, изготвен азбучно. Може да се пожелае на следващ етап Речникът да се преформатира тематично при възможност с оглед на представянето му във вид на база от данни – основа за компютърни модификации.

На второ място, Речникът е еднакво необходим за франкофони и нефранкофони, носители на българския език. Той представлява несъмнен интерес и за широката публика, насочена към опознаване на френското и българското лингвокултурно пространство.

На трето място, следва да се подчертае усъвършенстването на метаезика на езиковата контактология във връзка с езиковите трансфери и въвеждането на нови термини за понятия.

На четвърто място, трябва да се оцени безспорната пълнота на използвания словник, подбран балансирано с оглед на представителността, целесъобразността, честотността, надеждността и непротиворечивостта на лексикалните единици, ексцерпирани от достатъчно широк кръг разностилови печатни и

електронни текстове – художествени, публицистични, научни и извлечени от интернет – сайтове и форуми.

На пето място, следва да се изтъкне оригиналността на структурата на речниковата статия и нейният дизайн, който отговаря на изискванията на съвременната теоретична лексикография и е адаптиран много сполучливо според предмета на настоящия Речник.

Не на последно място, бих искала да изразя възхищението си от изключителната отдаденост на двамата автори на този голям труд, посветили изследователските си търсения на много важна за съвременното време тема – ролята на френския език в днешната социокултурна ситуация.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ Терминът е въведен от Анна А. Зализняк в руската лингвистика през 2001 г. и трансформиран в българската наука от П. Легурска през 2013 г. за различните типове лексика.

ЛИТЕРАТУРА

- Бояджиев 2016: *Бояджиев Т. Д.* Веселинов, А. Ангелова. *Речник на френските думи в българския език, Том 1: А – В, Том 2: Г – Й.* София, УИ „Св. Климент Охридски“. Рецензия. – Съпоставително езикознание, 1, 109–113.
- Веселинов 2009: *Веселинов, Д.* Френската лексика в романа „Гютюн“. София, Сиела, 320 с.
- Веселинов 2015: *Веселинов, Д.* Теоретични основи. – В: *Д. Веселинов, А. Ангелова.* Речник на френските думи в българския език, Том 1 А – В, с. 5–37.
- Веселинов 2016: *Веселинов, Д.* Теоретичен модел за кумулативно лексикографичане на думи от чужд произход в българския език (на основата на френско-езична лексика). Автореферат на дисертация за присъждане на научната степен „доктор на науките“. София, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, 2016, 48 с.
- Зализняк 2001: *Зализняк, А. А.* Семантичната деривация в синхронии и диахронии: проект „Каталога семантичских переходов“. – Вопросы языкознания, 2, с. 13–25.
- Легурска 2013: *Легурска, П.* Семантични системи на езиците и начини за тяхното каталогизиране (за съпоставителни цели). – В: 70 години българска академична лексикография. София, Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, с. 355–365.
- Морковкин, Морковкина 1997: *Морковкин В. В., А. В. Морковкина.* Русские агнонимы: Слова, которые мы не знаем. Институт русского языка имени А. С. Пушкина.

REFERENCES

- Boyadzhiev 2016: *Boyadzhiev, T. D. Veselinov, A. Angelova.* Rechnik na frenskite dumi v balgarskiya ezik, Tom 1 A – V, Tom 2 G – Y. Sofia, UI “Sv. Kliment Ohridski“. Retsenziya. – Sapostavitelno ezikoznanie, 2016, 1, s. 109–113.
- Legurska 2013: *Legurska, P.* Semantichni sistemi na ezitsite i nachini za tyahnoto katalogizirane (za sapostavitelni tseli). – In: 70 godini balgarska akademichna leksikografija, Sofia, Akademichno izdatelstvo „Prof. M.Drinov, s. 355–365.

- Morkovkin, Morkovkina 1997: *Morkovkin V.V., A.V. Morkovkina. Russkie agnomimy: Slova, kotorye my ne znaem.* Institut russkogo iazyka imeni A.S.Pushkina.
- Veselinov 2009: *Veselinov, D. Frenskata leksika v romana „Tyutyun“.* Sofia, Siela, 320 s.
- Veselinov 2015: *Veselinov, D. Teoretichni osnovi.* V: D. Veselinov, A. Angelova. *Rechnik na frenskite dumi v balgarskiya ezik, Tom 1 A – V, s. 5–37.*
- Veselinov 2016: *Veselinov, D. Teoretichen model za kumulativno leksikografirane na dumi ot chuzhd proizvod v balgarskiya ezik (na osnovata na frenskoezichna leksika).* Avtoreferat na disertatsiya za prisazhdane na nauchnata stepen „doktor na naukite“. Sofia, Sofiyski universitet „Sv. Kliment Ohridski“, 2016, 48 s.
- Zalizniak 2001: *Zalizniak, A. A. Semanticheskaia derivatsiia v sinhronii i diahronii: projekt „Kataloga semanticheskikh perehodov“.* – *Voprosy iazykoznanii* 2001, 2, s. 13–25.

Палмира Легурска / Palmira Legurska

✉ Доц. д-р Палмира Легурска

Секция за етнолингвистика

Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ при БАН

бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България

palmiralegurska@abv.bg

✉ *Assoc. Prof. Palmira Legurska, PhD*

Department of Ethnolinguistics

Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences

52 Shipchenski prohod, Bl. 17, Sofia 1113, Bulgaria

palmiralegurska@abv.bg

Публикувано: 30 септември 2019

Published: 30 September 2019